

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10845846>

SANOAT TARMOG‘IDA INVESTITSİYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO‘LLARI

Choriyev Tolib A‘zamovich

Termiz davlat universiteti 1 – bosqich doktoranti

E-mail : Tmchoriyev911020@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada investitsiya va investitsiyalardan samarali foydalanish yo‘llari tahlil qilingan. Investitsiya va iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish bo‘yicha zaruriy tavsiyalar berilgan.

***Kalit so‘zlar :** Investitsiya, sanoat tarmog‘i, kapital tovar, xorijiy investitsiya, bozor, model, investor, samaradorlik.*

ABSTRACT

This article analyzes investments and ways of effective use of investments. Necessary recommendations on investment and economic growth stimulation were given.

***Key words:** Investment, industrial sector, capital goods, foreign investment, market, model, investor, efficiency.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются инвестиции и пути эффективного использования инвестиций. Были даны необходимые рекомендации по стимулированию инвестиций и экономического роста.

***Ключевые слова:** Инвестиции, промышленный сектор, средства производства, иностранные инвестиции, рынок, модель, инвестор, эффективность.*

Bugungi rivojlangan dunyoda ko‘plab tadqiqotlarda, sanoat iqtisodiy o‘shishni harakatga keltiruvchi asosiy kuch hisoblanadi. Aksariyat tadqiqotlardagi mazkur fikr,

aynan iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarga nisbatan sanoatda innovatsiya va bilimlarning yangi kombinatsiyasidan foydalanish imkoniyatining yuqoriligi bilan izohlanadi. Bu esa mehnat unumdorligi va ishlab chiqarishning o‘shishiga olib keladi, natijada iqtisodiy o‘shish ta’minlanadi.¹

Mamlakatimizda sanoat tarmog‘ida ulkan islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada bu sohada ulkan natijalarga erishilmoqda. Buning isboti sifatida Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning quyidagi fikrlarini keltirib o‘tishimiz zarur: “Tarmoq va hududlar rahbarlari investitsiya masalalarini hal etishda sanoat tarmoqlari bilan yaqindan ishlashi, asosiy e’tiborni hududlarda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yangi ish o‘rinlarni ko‘paytirishga qaratishi shartligi qayd etildi”.²

Investitsiya (lotincha: investio — «o‘rash») — iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida o‘z mamlakatida yoki chet ellarda turli tarmoqlarga, ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarga, innovatsiya, tadbirkorlik loyihalariga uzoq, muddatli kapital kiritish (qo‘yish). Pulning vaqt (zamon)ga bog‘liq qiymati nazariyasiga ko‘ra, investitsiya kelajakda naf olish maqsadida mablag‘lar qo‘yishdir. Investitsiya kapitalni muayyan muddatga bog‘lashni yoki band qilishni bildiradi. Bundan asosiy maqsad kapital qiymatini saqlab qolish yoki bo‘lmasa kapital qiymatini vaqtda o‘stirib borishdir. Iqtisodiy mazmuni jihatdan investitsiya turli faoliyatlarga safarbar etilgan moddiy, nomoddiy boyliklar va ularga bo‘lgan huquqlarni aks ettiradi. Investitsiya sifatida pul, qimmatli qog‘ozlar (aksiya, obligatsiya, sertifikat, veksel), yer, bino, inshoot kabi boyliklar, intellektual mulk bo‘lgan ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va b. ishlatiladi. Investitsiya loyihalariga mablag‘ qo‘yuvchilar — investorlar davlat, kompaniya, korxonalar, chet ellik fuqarolar, aholi va boshqalar bo‘lishi mumkin.

Investitsiyalar iqtisodiy o‘shishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. U iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga hissa qo‘shadigan turli omillarning katalizatori bo‘lib xizmat

¹ N.M.Mahmudov, S.O.Xomidov, N.R.Avazov., “Investitsiyalardan samarali foydalanish asosida sanoat tarmoqlarini rivojlantirish”. Monografiya – T.: TDIU, 2020 y.- 5-6b.

² O‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024 – yil 2 – yanvar kuni investitsiya siyosatini amalga oshirish hamda energetika tizimida qayta tiklanuvchi energiya quvvatlari ulushini ko‘paytirish bo‘yicha 2023-yilda qilingan ishlar va 2024-yilga mo‘ljallangan rejalarni taqdimotidagi topshiriqlaridan

qiladi. Makroiqtisodiy nuqtai nazardan , investitsiyalar korxonalar, jismoniy shaxslar yoki hukumatlar tomonidan mashinalar, uskunalar, infratuzilma va tadqiqot va ishlanmalar kabi kapital tovarlarga qilingan xarajatlarni anglatadi.

Kapital to'planishi: investitsiyalar mehnat unumdorligini oshirish va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish uchun zarur bo'lgan jismoniy kapitalning to'planishiga olib keladi. Yangi texnika sotib olish yoki mavjud texnologiyalarni yangilash orqali korxonalar samaradorligi va ishlab chiqarish hajmini oshirishi mumkin. Bu, o'z navbatida, iqtisodiyotda ishlab chiqarishning umumiy darajasini oshirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi .

Texnologik taraqqiyot: tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalar innovatsiyalar va texnologik taraqqiyotga yordam beradi. Ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirish orqali korxonalar iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradigan yangi mahsulotlar, jarayonlar va texnologiyalarni ishlab chiqishi mumkin . Texnologik taraqqiyot nafaqat unumdorlikni oshiribgina qolmay, balki yangi sanoat tarmoqlari va ish o'rinlarini yaratib, iqtisodiy rivojlanishni yanada kuchaytirmoqda .

Inson kapitalini rivojlantirish : Ta'lim va o'qitish dasturlariga investitsiyalar ishchi kuchining malakasi va bilimni oshiradi. Yaxshi ma'lumotli va malakali ishchi kuchi samaraliroq va o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashadi. Bu innovatsiyalar, samaradorlik va raqobatbardoshlikning yuqori darajalariga olib keladi va natijada iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi .

Infratuzilmani rivojlantirish: transport tarmoqlari, aloqa tizimlari va elektr stantsiyalari kabi infratuzilmaga investitsiyalar iqtisodiy o'sish uchun juda muhimdir . Infratuzilma tovarlar, xizmatlar va odamlar harakatini osonlashtiradi, tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi va investitsiyalarni jalb qiladi. Bu korxonalarining samarali va samarali faoliyat yuritishi uchun mustahkam poydevor yaratib, umumiy iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi .

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar : To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar deb nomlanuvchi xorijiy korxonalardan investitsiyalar iqtisodiy o'sishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin . To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar kapital,

texnologiya, boshqaruv tajribasi va yangi bozorlarga kirish imkonini beradi. Bu ish o'rinlari yaratishga yordam beradi, mahsuldorlikni oshiradi va mahalliy sanoatni rag'batlantiradi, bu esa iqtisodiy kengayishga olib keladi .

Iqtisodiy o'sishda investitsiyalarning rolini ko'rsatish uchun bir misolni ko'rib chiqaylik. Aytaylik, mamlakat zamonaviy transport tizimini, jumladan, avtomobil yo'llari, temir yo'llar va aeroportlarni qurishga sarmoya kiritdi. Ushbu infratuzilma sarmoyasi aloqani yaxshilaydi, transport xarajatlarini kamaytiradi va biznesni mamlakatda o'z faoliyatini yo'lga qo'yishga jalb qiladi. Natijada, savdo va savdo gullab-yashnaydi, bu esa iqtisodiy faollikning oshishiga, ish o'rinlari yaratilishiga va umumiy iqtisodiy o'sishga olib keladi .

Iqtisodiy o'sishning asosiy omili bo'lgan mehnat unumdorligini oshirish uchun sarmoya zarurdir. Firmalar yangi asbob – uskunalar yoki texnologiyaga sarmoya kiritilganida, ular bir xil miqdordagi resurslar bilan ko'proq mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishi mumkin. Bu samaradorlikning oshishi, xarajatlarning kamayishiga, yuqori daromadga va natijada yuqori iqtisodiy o'sishga olib kelishi mumkin. Xuddi shunday, infratuzilmaga davlat investitsiyalari transport xarajatlarini kamaytirishga, bozorlarga kirishni oshirishga va iqtisodiyotning umumiy samaradorlini oshirishga yordam beradi.

Investitsiyalar, shuningdek, ish o'rinlarini yaratishi va ishsizlikni kamaytirishi mumkin, bu ko'plab o'rta daromadli mamlakatlarda muhim masala. Firmalar yangi asbob-uskunalar yoki texnologiyalarga sarmoya kiritganda, ular ko'pincha ushbu aktivlarni boshqarish va saqlash uchun yangi ishchilarni yollashlari kerak. Xuddi shunday, infratuzilmaga davlat investitsiyalari qurilish, texnik xizmat ko'rsatish va foydalanishda ish o'rinlarini yaratishi mumkin.

Iqtisodiy o'sishda investitsiyalarning roliga oid asosiy istiqbollardan ba'zilar :

Neoklassik nuqtai nazar : Robert Solou va boshqalarning ishlariga asoslangan bu istiqbol sarmoyani uzoq muddatda o'sishning asosiy manbai sifatida ko'radi , chunki u har bir ishchiga to'g'ri keladigan jismoniy kapital zaxirasini oshiradi va shu bilan mahsulot ishlab chiqarish darajasini oshiradi. har bir ishchiga. Bu nuqtai nazarga

ko'ra, investitsiyalar jamg'arma darajasi, amortizatsiya darajasi va kapitalning marjinal unumdorligi bilan belgilanadi. Kapitalning marjinal unumdorligi - bu boshqa omillarni doimiy ushlab turgan holda, kapitalning bir birligini qo'shish orqali olinadigan qo'shimcha mahsulotdir. Neoklassik nuqtai nazarga ko'ra, kapital zaxiralari ko'payishi bilan kapitalning marjinal unumdorligi pasayadi va iqtisodiyot bir ishchiga to'g'ri keladigan barqaror ishlab chiqarish darajasiga yaqinlashadi, bunda investitsiyalar amortizatsiyaga teng. Barqaror holatda o'sishni faqat texnologik taraqqiyot bilan ta'minlash mumkin, bu esa ishlab chiqarish funksiyasini yuqoriga siljitadi va kapitalning marjinal mahsuldorligini oshiradi. O'sishning neoklassik modeliga Solou-Swan modeli misol bo'la oladi.

$$Y = F(K, L, A)$$

Endogen o'sish istiqboli : Pol Romer va boshqalarning ishiga asoslangan ushbu istiqbol texnologik taraqqiyot ekzogen yoki modeldan tashqarida aniqlanadi degan neoklassik taxminga qarshi chiqadi. Buning o'rniga, u texnologik taraqqiyot endogen yoki model doirasida belgilanadi va tadqiqot va ishlanmalar, inson kapitali va innovatsiyalarga investitsiyalar darajasi va sifatiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Ushbu nuqtai nazarga ko'ra, investitsiyalar miqyosda ortib borayotgan rentabellikka ega bo'lishi mumkin, ya'ni kapitalning marjinal unumdorligi kapital zaxirasi o'sishi bilan kamaymaydi. Bu shuni anglatadiki, iqtisodiyot barqaror holatga yaqinlashmasdan cheksiz o'sishi mumkin va o'sish sur'ati innovatsiyalar tezligi va unga ta'sir qiluvchi siyosatga bog'liq.

Keynscha nuqtai nazar : Jon Meynard Keynes va boshqalarning ishlariga asoslangan ushbu istiqbol uzoq muddatli tendentsiyalarga emas, balki sarmoya va o'sishning qisqa muddatli tebranishlariga qaratilgan. Uning ta'kidlashicha, investitsiyalar yalpi talab darajasi, foiz stavkasi va noaniqlik darajasi ta'sir ko'rsatadigan kelajakdagi rentabellikni kutish bilan bog'liq. Ushbu nuqtai nazarga ko'ra, investitsiya hayvonlarning ruhlari yoki optimizm va pessimizm to'lqinlariga bo'ysunishi mumkin, bu esa investitsiyalarning asosiy determinantlaridan chetga chiqishiga olib kelishi mumkin. Bu iqtisodiyotda beqarorlik va o'zgaruvchanlikni

keltirib chiqarishi, resurslardan to'liq foydalanilmaslik va ishlab chiqarishdagi kamchiliklarga olib kelishi mumkin. Keynscha nuqtai nazarga ko'ra, hukumat byudjet va pul-kredit siyosati orqali yalpi talab darajasi va tarkibiga ta'sir ko'rsatish orqali iqtisodiyotni barqarorlashtirishda rol o'ynashi mumkin. Keynscha o'sish modeliga misol Harrod-Domar modelidir .

Ushbu modelga ko'ra, iqtisodiy o'sish uch omilga bog'liq: kapital (K), labor (L), resources (R). $Y = F(K, L, R)$ Bunda R va L kapital ishlab chiqarishda o'sishga olib kelgan omillar deb qaraladi [2].

1 – rasm. Xarrod – Domar iqtisodiy o'sish modeli aylanaviy diagrammasi

Investitsiyalar iqtisodiy o'sishda hal qiluvchi rol o'ynaydi va uning turg'unlik bo'shlig'iga ta'sirini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Davlat investitsiyalari, xorijiy investitsiyalar va xususiy sarmoyalarning barchasi iqtisodiy o'sishda hal qiluvchi rol o'ynaydi . Investitsiyalar uchun eng yaxshi variant mamlakatning iqtisodiy ahvoli va rivojlanish maqsadlariga bog'liq bo'lib, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun mamlakatlar uchun qisqa muddatli va uzoq muddatli investitsiya maqsadlari o'rtasida muvozanatni saqlash muhimdir.

To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar iqtisodiy o'sishning muhim tarkibiy qismidir . Bu investitsiyadan daromad olishni kutish bilan biznes yoki korxonaga pul investitsiya qilish jarayonini anglatadi. Ushbu turdagi investitsiyalar jismoniy shaxslar, korporatsiyalar yoki hukumatlar tomonidan amalga oshirilishi mumkin va u turli shakllarda, jumladan, o'z kapitali, qarz va ko'chmas mulkni olishi mumkin.

To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar iqtisodiy o'sish uchun muhim ahamiyatga ega , chunki u ish o'rinlari yaratish, innovatsiyalar va samaradorlikni rag'batlantiradi.

Investorlar mamlakatga sarmoya kiritishdan oldin e'tiborga oladigan eng muhim omillardan biri bu investitsion muhitdir. Qulay sarmoyaviy muhit siyosiy barqarorlik, past korruptsiya va qulay soliq siyosati kabi bir qator omillarni o'z ichiga oladi. Hukumatlar shaffoflik, hisobdorlik va barcha investorlar uchun teng sharoit yaratishga qaratilgan siyosatni amalga oshirish orqali qulay investitsiya muhitini yaratishi mumkin . Masalan, hukumat byurokратиyani kamaytirishi va ruxsatnomalar va litsenziyalar olish jarayonini soddalashtirishi mumkin. Bundan tashqari, hukumatlar infratuzilma, qishloq xo'jaligi va ishlab chiqarish kabi muayyan tarmoqlarga sarmoya kiritgan investorlarga soliq imtiyozlarini taqdim etishi mumkin .

Infratuzilma investorlar mamlakatga sarmoya kiritishdan oldin e'tiborga oladigan muhim omildir. Investorlarga xom ashyo va tayyor mahsulotlarni tashish uchun yo'llar, portlar, aeroportlar va elektr ta'minoti kabi ishonchli va samarali infratuzilma kerak . Hukumatlar infratuzilmani rivojlantirishga sarmoya kiritish orqali to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni rag'batlantirishlari mumkin. Masalan, hukumat pullik yo'llar , aeroportlar va dengiz portlari kabi infratuzilma loyihalarini qurish va ulardan foydalanish uchun xususiy investorlar bilan hamkorlik qilishi mumkin.

Korxonalar yangi texnologiyalarga sarmoya kiritisa yoki o'z faoliyatini kengaytirsa, ular ishlab chiqarish quvvatini oshiradi, bu esa mahsulot ishlab chiqarish va iqtisodiy kengayishning oshishiga olib keladi. Xuddi shunday, odamlar o'zlarining ta'lim va malakalarini oshirishga sarmoya kiritganda , ular o'zlarining mahsuldorligini oshiradilar va umumiy iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadilar .

Investitsion iqtisodiy o'sishga misollar :

Tarix davomida biz investitsiyalar qanday qilib iqtisodiy o'sishni rag'batlantirganiga oid ko'plab misollarni ko'rganmiz . E'tiborli misollardan biri 18-19-asrlardagi sanoat inqilobidir. Yangi texnika va texnologik yutuqlarning joriy etilishi fabrikalar va infratuzilmaga investitsiyalarning ko'payishiga olib keldi, bu esa

o'z navbatida iqtisodiy o'sishni rag'batlantirdi va agrar jamiyatlarni sanoat quvvatiga aylantirdi .

Yana bir misol, so'nggi o'n yilliklarda Xitoy va Hindiston kabi mamlakatlarda kuzatilgan jadal iqtisodiy o'sishdir. Bu mamlakatlar katta iste'mol bozorlari va arzon ishchi kuchi tufayli katta miqdorda to'g'ridan - to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb qildilar . Ushbu investitsiyalar oqimi ushbu mamlakatlarga ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirishga , ish o'rinlari yaratishga va millionlab odamlarni qashshoqlikdan chiqarishga yordam berdi.

Investitsiyalar va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bo'yicha tavsiyalar :

Hukumatlar va siyosatchilar sarmoya va iqtisodiy o'sish uchun qulay muhit yaratishda hal qiluvchi rol o'ynaydi . Quyida investitsiyalarni rag'batlantirish bo'yicha ba'zi maslahatlar mavjud:

- Barqaror va bashorat qilinadigan biznes muhitini ta'minlash: Investorlar o'zlari sarmoya kiritgan mamlakatlarda barqarorlik va prognozlilikka intilishadi. Hukumatlar shaffof va izchil siyosatni amalga oshirish, qonun ustuvorligini ta'minlash va mulk huquqlarini himoya qilish orqali bunga yordam berishi mumkin.

- Infratuzilmaga sarmoya kiriting: investitsiyalarni jalb qilish uchun transport tarmoqlari, elektr ta'minoti va aloqa tizimlari kabi yuqori sifatli infratuzilma muhim ahamiyatga ega. Hukumatlar savdoni osonlashtirish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va umumiy biznes samaradorligini oshirish uchun infratuzilmani rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak .

- Innovatsiyalar va tadqiqot va ishlanmalarni qo'llab-quvvatlash: Innovatsiyalar va ilmiy-tadqiqot ishlarini rag'batlantirish yuqori texnologiyali sohalarga investitsiyalarni jalb qilishi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin . Hukumatlar innovatsiyalarni rag'batlantirish va tadqiqot institutlarini qo'llab-quvvatlash uchun soliq imtiyozlari yoki grantlar kabi imtiyozlar berishi mumkin .

Singapurning sarmoyaga asoslangan o'sishi:

Singapur, investitsiyalar qanday qilib, iqtisodiy o'sishni ta'minlay olishining yorqin namunasidir. Shahar-shtat biznesni qo'llab-quvvatlovchi muhit, kuchli

infratuzilma va malakali ishchi kuchi tufayli doimiy ravishda sezilarli to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalarni jalb qildi. Hukumat xorijiy kompaniyalarni jalb qilish, soliq imtiyozlari, soddalashtirilgan qoidalar va intellektual mulkni mustahkam himoya qilish siyosatini faol ravishda olib bordi .

Ushbu sarmoyaviy o‘shish Singapurni rivojlanayotgan davlatdan global moliyaviy va texnologiya markaziga aylantirdi.

Xulosa qilib aytganda, investitsiyalar iqtisodiy o‘shishning muhim katalizatoridir . Jismoniy va inson kapitaliga sarmoya kiritish orqali mamlakatlar samaradorlikni oshirishi, ish o‘rinlari yaratishi va umumiy iqtisodiy faollikni rag‘batlantirishi mumkin. Hukumatlar va siyosatchilar sarmoya kiritish uchun qulay muhitni yaratish, innovatsiyalarni rag‘batlantirish va zarur infratuzilmani rivojlantirishda hal qiluvchi rol o‘ynashi kerak. Strategik investitsiyalar orqali davlatlar barqaror va inklyuziv iqtisodiy o‘shishga erishishlari mumkin .

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. N.M.Mahmudov, S.O.Xomidov, N.R.Avazov., “Investitsiyalardan samarali foydalanish asosida sanoat tarmoqlarini rivojlantirish”. Monografiya – T.: TDIU, 2020 y.- 5-6b.
2. O‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024 – yil 2 – yanvar kuni investitsiya siyosatini amalga oshirish hamda energetika tizimida qayta tiklanuvchi energiya quvvatlari ulushini ko‘paytirish bo‘yicha 2023-yilda qilingan ishlar va 2024-yilga mo‘ljallangan rejalar taqdimotida bildirilgan fikrlar.
3. Robert J.Barro, Xavier Sala-i-Martin. “Economic Growth” Second edition. P. 23-30.
4. Viktoria Kajanovichova, Branislav Novotny, Michal Posposil. Ramsey model with non-constant population growth. // The journal of Mathematical Social Sciences. V-4/2020. P. 40-46.
5. Mark Wallace. “Harrod-Domar growth model” videodarsi bo‘yicha muallif tomonidan tuzildi.

Internet saytlari:

6. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Investitsiya>
7. <https://president.uz/oz/lists/view/6958>